

Проф. Явор Милтенов**In memoriam**

Бих искала да пиша за най-младия професор езиковед, историк на езика, текстолог, старобългарист. Той стана професор само на 45 години, защото беше натрупал вече знания и открития, достойни за всеки учен в тази област. Бих искала да пиша след четири години за 50-годишнината на Явор Милтенов. Бих искала да рецензирам поредната му блестяща книга. Но съдбата ме принуждава да пиша в памет на това прекрасно момче. Някак си отказвам да се подчиня на съдбата и ще споделя моето възхищение и обич към Явор – такъв, какъвто ще остане завинаги в сърцето ми.

Познавам Явор от времето, когато започна да учи в Класическата гимназия и беше съученик на дъщеря ми Калина. Десетки пъти е бил у дома заедно с други „класици“, смял се е заедно с тях, спорил е, учили са латински, старогръцки. Явор не беше типичният тийнейджър, той беше вгълбен в науката и човешките отношения още тогава, съзерцателен, интелигентен, с много тънко чувство за хумор. Обичаше историята и археологията, но също така беше запленил от старобългарската литература, защото се докосваше до нея и чрез своята майка, проф. Анисава Милтенова. Сякаш беше закърмен с любов и знания за средновековната култура. Когато завърши, не се учудих, че реши да следва българска филология в Софийския университет, а след това да запише и докторантура в Катедрата по кирилометодиевистика. Виждах го редовно в Народната библиотека да работи с ръкописи часове наред, да разчита микрофилми и да търси отговорите на много трудни въпроси за същността на старобългарските произведения. Той беше не просто умен, беше търсач, откривател, подготвен да намира нови решения за авторството, оригиналите, времето на преводите и компилациите на различни ръкописи. Така се роди и неговата дисертация, публикувана по-късно като книга: *Диалозите на Псевдо-Кесарий в славянската ръкописна традиция* (2006), едно много зряло изследване, изпълнено на високо научно равнище, което се цитира и досега навсякъде по света.

Скоро след като получи образователната и научна степен „доктор“, Явор дойде да работи в нашата секция – Секцията по история на българския език в Института за български език. Радвах се безкрайно, защото виждах в него млад, способен, знаещ, можещ, ерудиран учен. Такъв, от какъвто имахме потребност. Той не излъга нашите надежди. През всичките години работеше упорито, надграждаше, например със специализацията в Славистичния институт на Виенския университет с проект *Chrysostomica Palaeoslavica. The Slavonic Collections of Chrysostomian Homilies* (2011), проучваше, публикуваше, изнасяше интересни иновативни доклади на международни конференции у нас и в чужбина. През този период Явор Милтенов участва и в най-важните проекти на Секцията ни: Българско ръкописно наследство от Средновековието и новото време (издания на писмени паметници и изследвания), Езикови ресурси от оригинални и преводни творби на Българското средновековие, три проекта с Румънската академия на науките, 2 проекта със СУ „Св. Климент Охридски“. Въпреки изключителната си задълбоченост и начетеност Явор не отказваше да се включи и в научнопопулярни инициативи на Института за български език, които допринасяха за повишаване равнището на българското образование и грамотност, като: Диалектен речник за деца, Написаното остава, материали за вестник „Аз-буки“. Споделяше своите знания със студентите в СУ в курса „Писмената култура в Средновековна България“ и с докторантите в Докторантското училище на БАН.

Така закономерно дойде и кариерното му израстване – стана доцент, а след това и професор; и наградите: Наградата за млад учен на БАН „Проф. Марин Дринов“ (2008)

и Наградата „Питагор“ (2022); и признанието на специалистите – Явор Милтенев беше зам.-председател на Научния съвет на Института за български език и член на международни организации по медиевистика и на редакционни колегии на престижни списания в чужбина. Това признание за неговите постижения е заслужено, то е резултат от научните му изследвания, за които бих искала да кажа няколко думи, защото каквото и да споделя, ще е малко.

Явор Милтенев е специалист в изучаването на старобългарската книжнина от нейния първи период – Златния век или Преславската цивилизация. Отличните му познания по старобългарски и старогръцки език, по текстология, по история на византийско-славянската писмена култура му позволяват да работи упорито върху произведения от Симеоновата епоха. Той проучва „Златоструй“ – колекция, съставена по времето на цар Симеон от слова на Йоан Златоуст – най-имения византийски богослов и проповедник. Ученият установява, че тя е подготвена да служи като свод от текстове за много книжовници и е резултат на целенасочена културна политика, създала традиция от сборници, разпространени из целия южен и източен славянски свят. Ето какво споделя Явор в едно свое интервю:

С тази колекция съм се занимавал, защото тя е показателна за начина, по който византийското наследство и култура са били усвоени. Просветените българи почват да четат за историята на света, докосват се до задълбочени познания по астрономия, по география – всичко това прилича по някакъв начин на влизането на България в Европейския съюз. И преди много хора са учили английски език, но сега това правят всички. И преди са превеждани европейски автори, но след това изведнъж почваш да имаш достъп до абсолютно всичко и ставаш част от това цяло. Да не говорим за появата на интернет. Докосването до литературата през Средновековието е едно подобно пътуване за читателя. Чрез знанието той се пренася назад и напред във времето, до далечни и близки страни. Намира обяснение за мирозданието и за причините за съществуването на всяко нещо. Развитието на човешкия живот и на цивилизациите си приличат. Моментът, когато една култура или един човек достигнат зрялост, е много интересен, защото прескачат от детството във възрастта, когато започват да разбират нещата в по-голяма дълбочина. И това се е случило именно през X век. Хората от това време, които са чели книги и са имали библиотеки, са били пълноправни членове на европейския културен елит. Първите преводачи са учили в Константинопол – докоснали са се до най-ценните постижения на християнската цивилизация.

Резултат от творческата дейност на Явор Милтенев са две монографии: *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод, създаден по инициатива на българския цар Симеон. Текстологическо и извороведско изследване* (2013); *Слова от колекцията Златоструй с неизвестен гръцки източник* (2021). С откритията си във втората книга на вероятно нови слова на Климент Охридски Явор Милтенев се нарежда до малкото старобългаристи, които са успели в края на 20. и началото на 21. век да увеличат ръкописното богатство от старобългарската епоха.

Изкушавам се да споделя само някои от написаните в последните години статии и студии на Явор, за да илюстрирам разнообразието и дълбочината на научното му творчество:

Милтенев, Я. Три слова от Йоан Дамаскин в южнославянската ръкописна традиция, *Старобългаристика* 2023, 4, 181–184.

- Милтенов, Я. До рая и обратно. Речник-индекс към старобългарския превод на Сказание на отец Агапий (ВНГ 2017). Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 35, 2022, 217–256.
- Милтенов, Я. За книжовните връзки между Атон и Синай. Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI век. Доклади от международната научна конференция 26–28 април 2021 г. 2022, 93–116.
- Милтенов, Я. За някои редки думи в „маргиналните“ писмени свидетелства от X–XI в.. Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2022 година). 291–297.
- Милтенов, Я. О трех лингвистических критериях локализации древнейших славянских рукописей – критический обзор. Труды Института русского языка. Лингвистическое источниковедение, 1, 2021, 233–245.
- Милтенов, Я. Съпадащи лексикални решения в преписи на Осмокнижието и на Тълковните пророчески книги. *Subspecie aeternitatis*. Сборник научных статей к 60 летию Вадима Борисовича Крысько, ИРЯ им. В. Виноградова РАН. 2021, 403–415.
- Милтенов, Я. Преславските лексикални маркери. 1. Опит за въведение. *Palaeobulgarica*, 2020, 54–79.
- Милтенов, Я. Старобългарските ръкописи като корпус и канон. Кирило-Методиевски четения 2019. Сборник. 2020, 10–16.
- Милтенов, Я. Проблеми и перспективи пред проучването на „класическите“ старобългарски паметници. *Старобългарска литература*, 59–60, 2019, 153–198.
- Милтенов, Я. Три пласта на лексикално редактиране в Зографското евангелие. *Slověne. International Journal of Slavic Studies*, 8, 2019, 12–24.
- Милтенов, Я. Щрихи от историята на българския Златен век: преводната литература в контекста на духовното присъединяване към византийската общност. *Български език и литература*, 61, 4, 2019, 407–418.
- Miltenov, Y. The Five Ws of the Old Church Slavonic Codex Zographensis: Recent Studies, Future Tasks. *Digital and Analytical Approaches to the Written Heritage. Proceedings of the Conference El'Manuscript 2018*, Sofia: Gutenberg, 2019, 169–187.
- Милтенов, Я. За някои характерни теми в слова и поучения, приписвани на св. Климент Охридски. Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 31, 2018, 162–175.

Друга област, в която Явор Милтенов е наистина водещ специалист в наши дни, е глаголическата писменост. На нея той посвещава много проучвания. Например: Кирилски ръкописи с глаголически вписвания. Част 1, 2009; Част 2, 2010; Глаголицата в кирилски ръкописи като текстологически маркер. 2013; Свидетелства за прехода глаголица – кирилица през X–XIII век. 2021; Въмъкнатите глаголически листове в Зографското евангелие. 2022. В тях той доказва, че глаголицата е българска азбука в същата степен като кирилицата, че се е употребявала успоредно с нея три века, а след това остава като тайнопис или текстологически маркер чак до 14 в. Много ценни наблюдения, които променят отношението на съвременните палеографи към глаголическата традиция.

Изключително значение за популяризирането на научната истина има и авторската изложба на проф. Милтенов: „Истории от глаголически времена“, с която се отбелязва 1160-годишнината от създаването на глаголическата азбука, в столичната градина „Кристал“ от 24 до 29 май 2023 г. По този повод Явор Милтенов даде няколко интервюта в различни медии и още веднъж представи по убедителен начин и в същото време любопитно и интересно за широката публика фактите за възникването и разпространението на глаголицата.

Явор изследва, напредва, създава свой личен фонд от научни открития. Наскоро беше приета за завършена от Научния съвет на Института за българския език и неговата нова поредна монография, която, вярвам, ще бъде публикувана. Явор е наш колега – винаги готов за обсъждане на научен проект, с внимателни и точни забележки към всяка научна публикация, винаги отговорен към общото дело. Той присъстваше сред нас нена трапчиво, интелигентно, с чувство за хумор и с огромен запас от знания.

Радвах се на неговата лична съдба – животът го срещна с неговата половинка Деси, с която споделят общи интереси в науката, общи духовни стремежи. Нещо толкова рядко в наше време. Щастлива съм за прекрасния им син Борко. Много пъти съм ги срещала с Явор в Докторската градина, където чаках моята внучка да излезе от Музикалното училище. Явор беше винаги ведър и усмихнат, отдаден татко на своето момченце с палава усмивка и будни закачливи очи. И такъв ще остане завинаги в моята памет, а навярно в спомена на десетки, докоснали се до неговата личност.

Поклон пред теб, скъпо момче, колега, приятел. Вечна ще е твоята памет! Вечни ще са твоите книги и научни изследвания. Вечно ще е твоето човешко присъствие!

Ваня Мичева